

Онищенко Ю.І.,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри банківської справи

Одеського національного економічного університету

Коробченко М.О.,

студентка кредитно-економічного факультету

Одеського національного економічного університету

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ РЕСУРСНОЇ БАЗИ БАНКІВ УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню проблем формування ресурсної бази банків України в сучасних умовах. Надано класифікацію ресурсів банку в залежності від джерел формування: власні, залучені і запозичені. Здійснено комплексний аналіз динаміки структури ресурсної бази банків України. Надано рекомендації щодо формування ресурсної бази банків України.

Ключові слова: банк, ресурсна база, власний капітал, залучені ресурси, запозичені ресурси.

Онищенко Ю.И., Коробченко М.О. ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ РЕСУРСНОЙ БАЗЫ БАНКОВ УКРАИНЫ.

Статья посвящена исследованию проблем формирования ресурсной базы банков Украины в современных условиях. Приведена классификация ресурсов банка в зависимости от источников формирования: собственные, привлеченные и заимствованные. Осуществлен комплексный анализ динамики структуры ресурсной базы банков Украины. Даны рекомендации по формированию ресурсной базы банков Украины.

Ключевые слова: банк, ресурсная база, собственный капитал, привлеченные ресурсы, заимствованные ресурсы.

**Onyshchenko Y. I. Korobchenko M. O. PROBLEMS OF BANK RESOURCE
BASE FORMATION IN UKRAINE**

The article is devoted to research of problems of bank resource base formation in Ukraine in modern conditions. The classification of bank resources is given depending on the sources of formation: own, involved and borrowed. The complex analysis of the dynamics of the bank resource base structure in Ukraine is carried out. Recommendations for forming the bank resource base in Ukraine are given.

Key words: bank, resource base, own capital, attracted resources, borrowed resources.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку вітчизняної економіки характеризується підвищенням вимог до банківської системи, яка повинна сприяти стійкому економічному зростанню та підвищенню конкурентоспроможності господарського комплексу в умовах поступової інтеграції у європейський та світовий економічний простір. Це обумовлено особливою роллю банків як провідних фінансових посередників, що забезпечують переміщення фінансових ресурсів між окремими регіонами, галузями господарства та суб'єктами економіки з метою задоволення їх потреб та запитів.

Достатня за обсягом та належним чином збалансована ресурсна база банків є важливою передумовою їх прибутковості, підтримки достатньої ліквідності та довіри з боку всіх учасників ринку. Зміцнення ресурсної бази сприяє підвищенню можливостей банків у задоволенні поточних та інвестиційних потреб суб'єктів господарювання і домогосподарств у додаткових фінансових ресурсах. Разом з тим у сучасних умовах в Україні помітно загострились проблеми формування та використання ресурсів банків, що й обумовлює актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням сутності «банківських ресурсів» займалися багато як українських вчених, таких як: М. Алексеенко[1], О. Вовчак[4], Г. Возняк[5], И. Гиленко[6], А. Загородний [5], О. Кириченко [6], В. Колесников [2], Л. Кроливецький [2], Т. Смовженко[5], А. Ятченко[3], так і зарубіжних, серед яких можна виділити: Д. Полфреман [9], Е. Рід [10], Дж. Ф. Синки [11], Ф. Форд [9].

Аналіз досліджень авторів щодо сутності поняття «ресурсна база банків» дав змогу виявити, що майже всі автори вважають ресурси банку сукупністю грошових коштів. При цьому закордонні автори не розглядають поняття «банківські ресурси» як об'єкт самостійного дослідження. Основні джерела коштів відзначаються цими авторами при розгляді пасиву банківського балансу, а також при аналізі формування банківських ресурсів.

Дослідження чисельних публікацій авторів [2; 3] дозволило класифікувати ресурси банку в залежності від джерел формування на сукупність власних, залучених і запозичених коштів, наявних в його розпорядженні та які використовуються ним для здійснення активних операцій. (рис.1) При цьому між складовими ресурсної бази банків має підтримуватися певний баланс: власні ресурси складають 10-15% ресурсної бази банків, запозичені ресурси займають приблизно біля 20-30% ресурсної бази банків, а інше – це залучені ресурси.

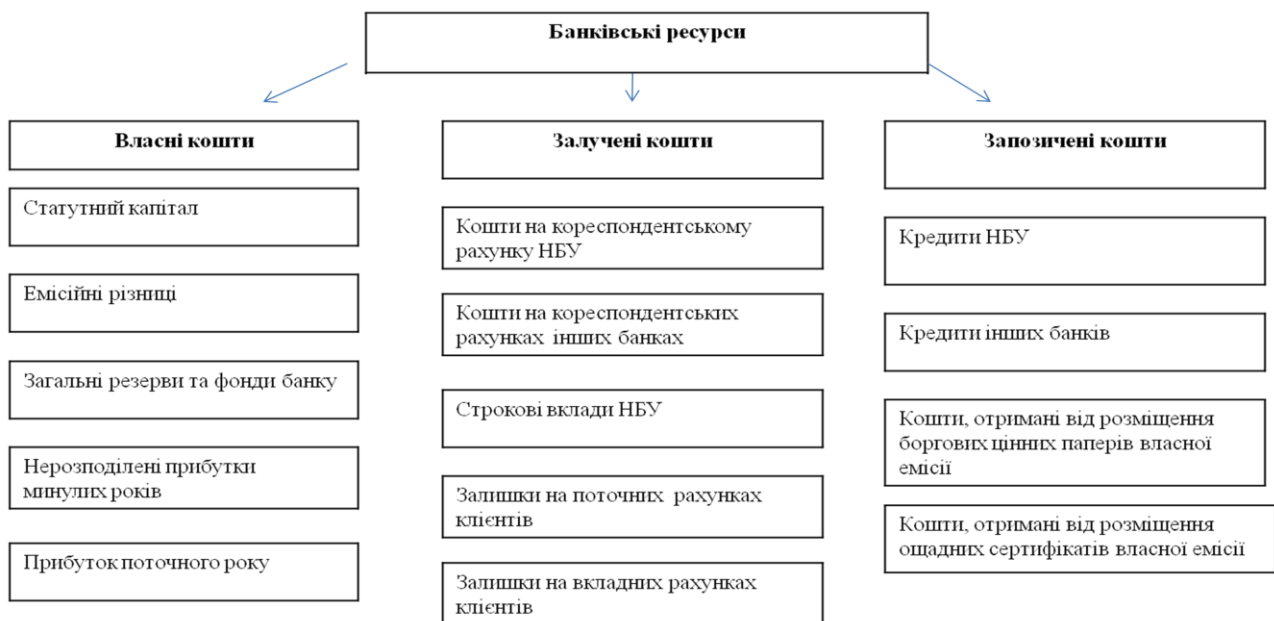

Рис. 1. Структура банківських ресурсів залежно від джерел формування
Складено за: [8]

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На сучасному етапі функціонування вітчизняної банківської системи багато досліджені присвячено різним аспектам формування ресурсної бази банків, однак, варто підкреслити, що комплексні дослідження щодо оцінки динаміки

структури ресурсної бази банків України відсутні. А, отже, тенденції щодо змін в структурі ресурсної бази банків потребує детального дослідження.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення проблем формування ресурсної бази банків України.

Виклад основного матеріалу. Ресурсна база банку – це власні кошти банків, залучені і запозичені кошти, сукупність яких використовується для здійснення банком активних операцій, тобто розміщення мобілізованих ресурсів з метою одержання доходу. [2] На нашу думку, дане визначення є найбільш точним та детально розкриває поняття ресурсної бази банку, адже воно її характеризує в залежності від джерел формування ресурсів та характеризує мету використання даних ресурсів.

Передумовою ефективної діяльності комерційного банку як специфічного господарського товариства виступає створення відповідної ресурсної бази, тобто сукупності грошових коштів, що надходять у розпорядження банку з різних джерел та використовуються ним для здійснення активних операцій. Розпочнемо аналіз формування ресурсної бази банків України з аналізу динаміки пасивів та кількості банків України протягом 2013-2018 рр.(рис.2.)

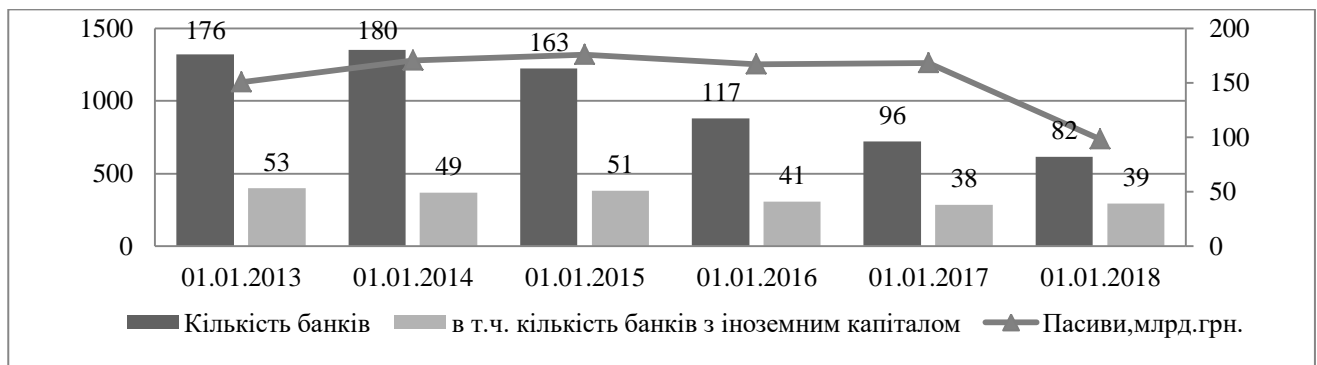

Рис. 2. Динаміка пасивів та кількості банків в Україні протягом 2013-2018 рр.

Складено за даними: [7]

З рисунку видно, що хоча найбільше зменшення кількості банків в банківській системі України припало на 2015-2016 рр., саме в цей період їх кількість зменшилася із 117 до 96, однак найбільше зменшення ресурсної бази банків відбулося у 2017 р., на нашу думку, така ситуація пов'язана із тривалим

процесом виведення банків з ринку, що й привело не до одночасного зменшення кількості банків та їх ресурсної бази.

Варто підкреслити, що у 2012-2017 рр. кількість банків з іноземним капіталом знизилася на 14 банківських установ, що є негативною тенденцією для банківського сектору України. На нашу думку, це відбулося через ухід банків Західної Європи з вітчизняного банківського ринку у зв'язку з кризою банківської системи в країні, та відсутністю перспектив розвитку економіки і відновлення ділового клімату в країні.

Перейдемо до аналізу динаміки структури ресурсної бази банків, яка представлена на рис. 3.

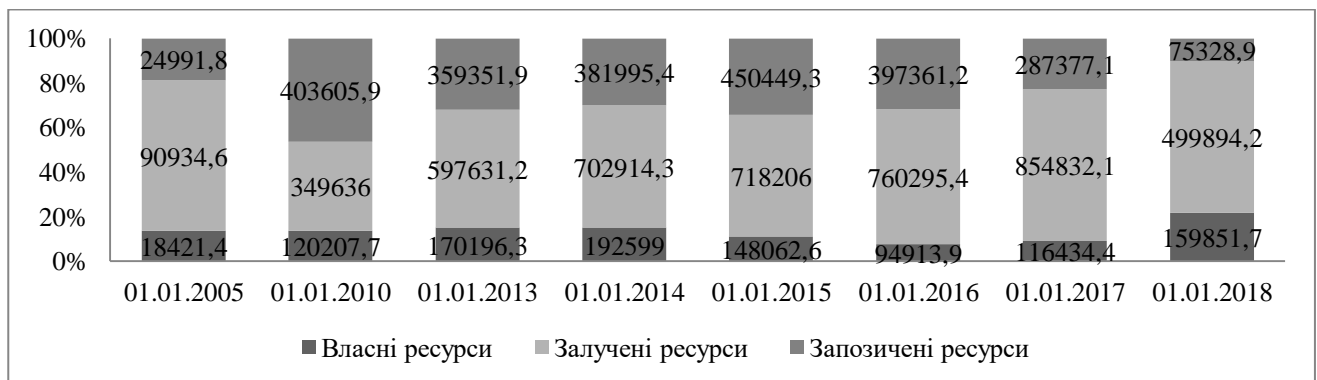

Рис. 3. Динаміка структури ресурсної бази банків за джерелами формування в Україні у 2005-2018 рр., млн. грн.

Складено за даними: [7]

З рисунку видно, що найбільшу частку в пасивах банку займають залучені ресурси, тобто депозити фізичних та юридичних осіб. В 2010 році вони суттєво зменшились в наслідок фінансової кризи 2008-2009 рр, що спричинило серйозну проблему з формуванням банками залучених ресурсів й привело до проблем з ліквідністю у банківських установах. Також ми бачимо, що разом з зменшенням залучених ресурсів в 2010 році, збільшились запозичені ресурси. Це пов'язано з тим, що НБУ активно кредитував та надавав допомогу банкам, які потрапили в кризову ситуацію.

У період з 2013-2016 рр. ситуація стабілізувалася: на власний капітал припадало 10%, на залучені кошти - 60%, на запозичені - 30% . Однак починаючи з 2017 року структура ресурсної бази банків починає змінюватися.

Так, збільшується частка залучених ресурсів до 70% за рахунок зменшення частки запозичених ресурсів до 20%.

У 2018 році зберігається тенденція 2017 року, однак можна ще побачити суттєве збільшення частки власних ресурсів. Однак, варто підкреслити, що така зміна структури відбулася не за рахунок значного збільшення власного капіталу в абсолютному вираженні, він збільшився всього на 300 млрд. грн., а за рахунок зменшення залучених ресурсів практично в 2 рази, а запозичених – майже в 4 рази. Виходячи з того, що ресурсна база банків за джерелами формування складається із власних, залучених та запозичених ресурсів, отже, проаналізуємо динаміку зміни цих складових більш детально.

Перш за все, проаналізуємо динаміку, склад та структуру власного капіталу банків України у 2013-2018 рр., яка представлена на рис. 4.

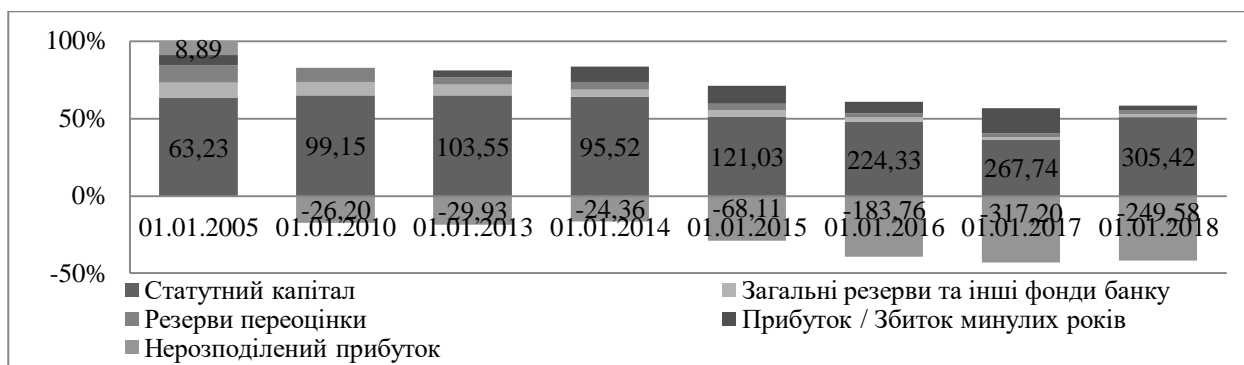

Рис. 4. Динаміка власного капіталу банківської системи України
протягом 2005- 2018 рр., млрд. грн.

Складено за даними: [7]

З рисунку видно, що основними складовими власного капіталу банку, які займають найбільшу частку в його структурі, є статутний капітал (рис. 5) та нерозподілений прибуток (збиток), хоч і у від'ємному значенні (крім 2005 року) (рис. 6)

Статутний капітал вітчизняних банків значно збільшився починаючи з 2016 року. Якщо проаналізувати темпи росту, то не значну спадаючу динаміку можна спостерігати у 2014 р., а зростання динаміки капіталу ми бачимо з 2015 р., при цьому доволі швидке з 2016 р, на нашу думку, така тенденція пов'язана

зі збільшенням мінімальних вимог до розміру статутного капіталу з 17 червня 2016 року.

Аналіз прибутку (збитку) до оподаткування та рентабельність власного капіталу банків України у 2013-2018 показав, що починаючи з 2014 року можна спостерігати як різке зменшення прибутку банків України, так і рентабельності капіталу банків України, пік якого приходить на 2017 рік, коли рентабельність капіталу становить -168%. У 2017 р. можна спостерігати період різкого підвищення рентабельності, коли показник знаходиться у межі -16,2%.

Рис.5. Динаміка статутного капіталу банків України протягом 2013- 2018 рр.

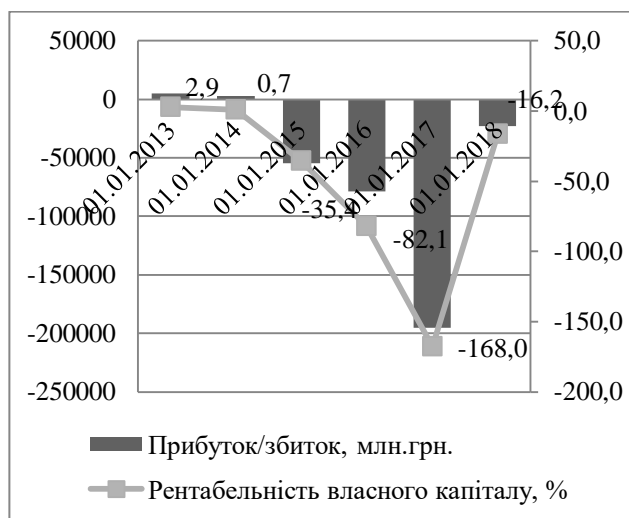

Рис. 6 Динаміка прибутку та рентабельності власного капіталу банків України протягом 2013-2018 рр.

Складено за даними: [7]

Підкреслимо, що рентабельність капіталу дозволяє побачити економічну ефективність, яка відображає рівень ефективності використання ресурсів і капіталу банку; він показує стійкість банків, їх здатність розраховуватися з боргами і приносити прибуток. І на сьогодні даний показник свідчить про негативні тенденції щодо ефективності використання ресурсів банків України, однак значне його підвищення за останній рік вказує на пристосування банків до нових економічних умов в країні.

Перейдемо до аналізу другої складової ресурсної бази банків, а саме оцінки структури залучених ресурсів банків України. До залучених ресурсів відносяться кошти юридичних і фізичних осіб, які складають депозитний

портфель банку. Динаміка структури депозитного портфелю банків України представлена на рис. 7.

З рисунку видно, що якщо у 2013-2015 рр. у структурі депозитного портфелю переважали кошти фізичних осіб, на них припадало 60-70% депозитного портфелю, то у 2017 р. їх частка зменшилась і складала 45% депозитного портфелю на 1 січня 2018 р.

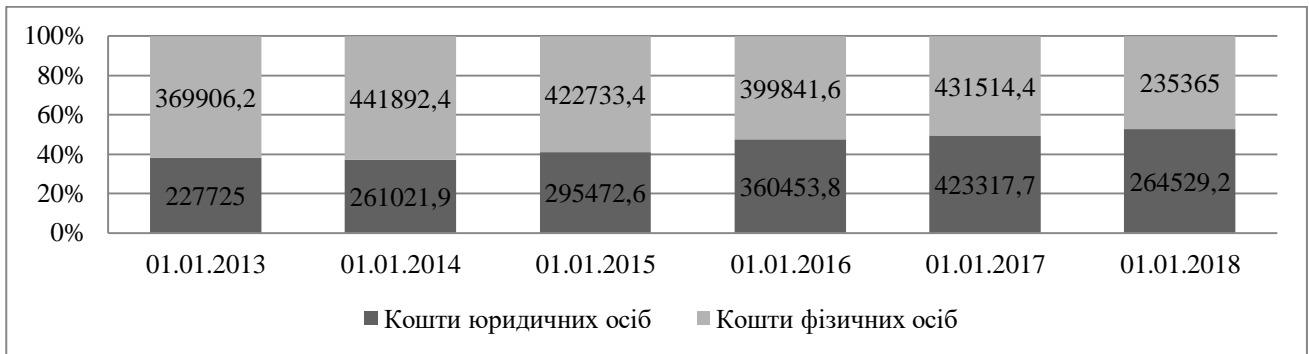

Рис.7. Динаміка структури депозитного портфеля банків України
у 2013-2018 рр., млн. грн.

Складено за даними: [7]

Однак, варто підкреслити, що така зміна структури відбулася не за рахунок збільшення коштів юридичних осіб в абсолютному вираженні, а за рахунок зменшення коштів як фізичних, так і юридичних осіб практично в 2 рази, при цьому зменшення коштів фізичних осіб мало випереджуючу динаміку. На нашу думку, таке зменшення депозитів фізичних осіб відбулося через підвищення рівня недовіри населення до банківської системи, що пов'язано як із значним скороченням кількості банків, так і з нестабільністю національної валюти, а також відтоком валютних вкладів.

Наступним кроком в оцінці структури залучених ресурсів є їх аналіз за такою характеристикою як строковість. Проаналізуємо вклади фізичних (рис. 8) та юридичних (рис. 9) осіб в банках України за строковістю у 2013-2018 рр. З рисунку 8 видно, що в структурі депозитів фізичних осіб переважають термінові депозити, хоча їх частка має змінний характер. Якщо з 2013 по 2017 рр. термінові депозити змінювались несуттєво, то з 2017 року вони впали майже в 3 рази.

Щодо вкладників, то їм вигідно класти гроші на такий вид депозиту. Незважаючи на те, що їх внесок втрачає свою ліквідність через інфляцію, більш високі відсотки за строковим депозитом перекривають цей мінус. Ще одна особливість – відсутність великих витрат на обслуговування строкових рахунків, що також впливає на розмір винагороди клієнта.

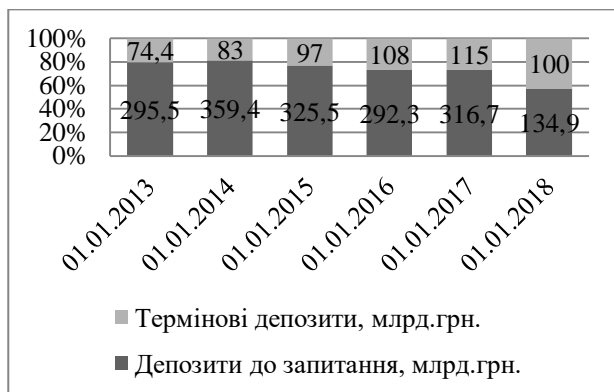

Рис. 8. Динаміка вкладів фізичних осіб банківської системи України за строковістю у 2013-2018 рр.,
млрд. грн.

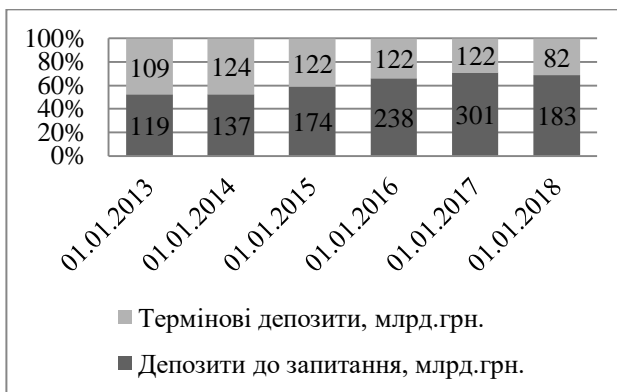

Рис.9. Динаміка вкладів юридичних осіб банківської системи України за строковістю у 2013-2018 рр.,
млрд. грн.

Складено за даними: [7]

Депозити до запитання є нестабільними: у будь-який час кошти з цих рахунків за вимогою клієнтів можуть бути вилучені шляхом видачі готівки, виконання платіжних доручень, сплати чеків або векселів. Водночас, клієнти банку не повною мірою використовують кошти на депозитних рахунках, у результаті чого на них постійно є залишок коштів, який не знижується за певний мінімальний рівень і який комерційні банки застосовують для здійснення активних операцій. Оскільки відсоток за кредитами набагато перевищує розмір плати за депозитами до запитання, то банк при цьому одержує суттєвий дохід.

У порівнянні з депозитами фізичних осіб, у вкладах юридичних осіб переважають депозити на запитання. Це обумовлено тим, що криза вплинула на відсутність грошей у підприємств, тому клієнтам для того, щоб завжди мати змогу зняти гроші в будь-який момент, більш підходить депозити до запитання.

І як ми вже зазначали, на термінових депозитах поточні ставки й близько не покривають нинішнього рівня інфляції в країні.

Так, депозити на запитання з 2013 по 2016 рр. мали тенденцію до зростання, але вже з 2017 року впали майже в 2 рази, перш за все через суттєве зменшення кількості банків на ринку. Термінові депозити демонстрували подібну тенденцію у 2013-2017 рр., але вже з 2017 року суттєво зменшились, хоча не так сильно як депозити до запитання.

Третя складова ресурсної бази банків – це запозичені ресурси. Зазначимо, що в останні роки виникли значні проблеми на міжбанківському ринку: погіршення оцінок фінансового стану банків, зниження кредитних рейтингів і банкрутство банків. Через кризу довіри на міжбанківському ринку багато кредитних ліній були практично закриті, майже припинилося взаємне кредитування банків, помітно знизився, перетік грошей між фінансовими інститутами. [11]

Динаміка структури запозичених ресурсів банків України представлена на рис.10.

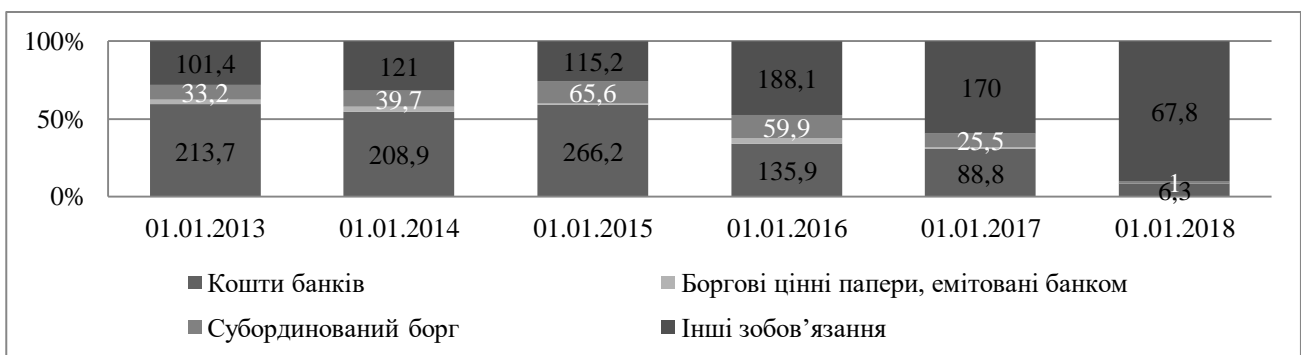

Рис.10. Динаміка структури запозичених ресурсів банків України у 2013-2018 рр., млрд. грн.

Складено за даними: [7]

З рисунку видно, що запозичені ресурси суттєво зменшились за всіма джерелами формування. Кошти банків та інші зобов'язання, котрі мають вагомому частку в запозичених ресурсах, мали несуттєві зміни у 2013-2015 рр., але вже з 2015 року кошти банків мали тенденцію до зниження; інші

зобов'язання в 2016 році піднялись до свого найбільшого значення 188,1 млрд. грн. і потім з 2016 по 2018 рр. впали майже в 3 рази.

Кошти банків зменшились через недовіру на міжбанківському ринку, багато іноземних банків покинуло нашу країну через нестабільність та кризу. Субординований борг впав в рази, бо він є дуже ризиковим інструментом на банківському ринку. Боргові цінні папери також зменшились через зниження оборотів на міжбанківському ринку. Інші зобов'язання змінили своє значення в негативну сторону через зменшення кредиторської заборгованості та обсягів цінних паперів власного боргу. Отже, аналіз запозичених ресурсів також демонструє негативну тенденцію щодо їх використання в діяльності банків.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, ресурсна база відіграє визначальну роль у створенні, ефективній роботі та розвитку банківських установ. Її збільшення веде до зростання ресурсного потенціалу всієї банківської системи України загалом. Саме тому дослідження ресурсної бази повинне залишатись одним з пріоритетних напрямів вітчизняних науковців та вищого керівництва українських банків.

У власних ресурсах ми зазначили, що найбільшу частку в них займають статутний капітал та прибуток. Однак через загострення політичної кризи в країні та початок бойових дій на сході країни, які загострили наслідки світової фінансової кризи в Україні, з 2014 року, на нашу думку, банківська система України зазнала значних збитків та падіння рентабельності капіталу, що позбавило банки основного джерела поповнення власного капіталу.

На сучасному етапі відбувається зміна структури залучених ресурсів через недовіру населення до банківської системи, збіднілість населення та кризу в країні. Щодо запозичених ресурсів, то через погіршення оцінок фінансового стану банків, значно знизилася активність на міжбанківському ринку. Через кризу довіри на міжбанківському ринку багато кредитних ліній були практично закриті, майже припинилося взаємне кредитування банків, помітно знизився, перетік грошей між фінансовими інститутами.

Основним і найбільшим кроком до удосконалення формування ресурсної бази є збільшення довіри до банківської системи в цілому. Як з боку населення, що забезпечить збільшення більшої кількості залучених коштів на довгостроковий період, а також довіри іноземних інвесторів, що може дати доступ до запозичення дешевших ресурсів. Не менш важливим залишається удосконалення маркетингових заходів, управління відсотковою політикою та розвиток новітніх банківських послуг.

Бібліографічний список:

1. Алексеєнко М.Д. Капітал банку: питання теорії і практики: Монографія. – К.: КНЕУ, 2002. – 276 с
2. Банківська справа: Учеб. / Под ред. Колесникова В.І., Кроливецкой Л.П. - М.: Фінанси і статистика, 1998. - 302 с.
3. Банківський менеджмент: Навч. посібник / Кириченко О., Гіленко І, Ятченко А. - К.: Основа, 1999. - 259 с.
4. Вовчак О., Скаско О., Стасів А. Банківський нагляд. — Л.: Новий Світ-2000, 2005. — 480 с.
5. Загородній А Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. Фінансовий словник. - Львів: Центр Європи, 1997. - 803 с.
6. Кириченко О., Гіленко І., Роголь С., Сиротян С., Нємой О. Банківський менеджмент: Навчальний посібник / К.: Знання-Прес, 2002.- 438 с.
7. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/>
8. Остапишин Т.П. Основи банківської справи: Курс лекцій. - К.: МАУП, 1999. - 112 с.
9. Полфреман Д., Форд Ф. Основи банківської справи / Пер. з англ. - М.: ИНФРА, 1996. - 297 с.
10. Рід Е., Коттер Р., Гілл Е., Сміт Р. Комерційні банки / Пер. з англ. - М.: Космополіс, 1991. - 418 с.
11. Синки Дж. Управління фінансами в комерційному банку / Пер. з англ. - М.: Cataplexy, 1994. - 264 с.